

РАЗВИТИЕТО НА ТУРИЗЪМА, КАТО РЕЗУЛТАТ ОТ МУЛТИФУНКЦИОНАЛНОТО ИЗПОЛЗВАНЕ НА ПОЗЕМЛЕНИТЕ РЕСУРСИ

Светла Маджарова, Диана Копева, Мария Пенева
Университет за национално и световно стопанство, София

Резюме

В днешно време селските райони постепенно загубват своята специфика и първоначалната си обвързаност единствено и само с производство на селскостопанска продукция, все повече и повече се разнообразяват икономическите дейности, осъществявани в тези населени места. На тази основа се оформят два подхода на използване на пространството и ресурсите в селските райони – първият, основан на производството и предлагането на продукти основно от селското и горското стопанство, а вторият – на стремежа да бъдат задоволени нуждите на един по-широк кръг от потребители - както на местното население, така и на сезонните туристи. Това от своя страна е свързано с мултифункционалното използване на поземлените ресурси като обществени блага и с тяхното опазване. По този начин мултифункционалното използване на поземлените ресурси е тясно свързано с диверсификацията на дейностите (хоризонтална и вертикална) в региона и стимулиране развитието на дейности в областта на селското стопанство, горското стопанство и туристическия бизнес.

Ключови думи: селски райони, мултифункционално, поземлени ресурси, туризъм, селски туризъм.

Key words: rural areas, multifunctional, land resources, tourism, rural tourism.

Увод

За селските райони в България се заговори през 1996 г. Основен източник на доход в тези райони беше земеделието и горското стопанство. Като резултат от прилаганите политики за развитие на селските райони стана възможно да се осъществи диверсификация на дейностите в земеделието и селската икономика, вследствие на което постепенно земеделието от основен отрасъл на селската икономика и единствен източник на доход за населението в българските селски райони, отстъпи място в селската икономика и на други дейности. Това създаде възможности за пълноценно използване на всички ресурси в тези райони, в т.ч. и на поземлените ресурси, които заемат най-голям дял от ресурсите с които разполага всеки селски район. Провежданите политики за развитие на селските райони създадоха условия за мултифункционалното използване на поземлените ресурси, от една страна като обществени блага и от друга като необходимост от тяхното опазване. Мултифункционалното използване на поземлените ресурси включва производството на различни видове продукция, обезпечават различни умения и поддържа местни или специфични за мястото познания за околната среда и за специфичните за дадено място потребности.

Целта на настоящата разработка е да се анализира и оцени доколко развитието на ту-

ризма (екотуризм, селски туризъм), е резултат от влиянието на политиките на ЕС върху мултифункционалното използване на поземлените ресурси в селските райони. Изследването е част от проект финансиран от фонд НИД към УНСС – София.

Анкетното проучване

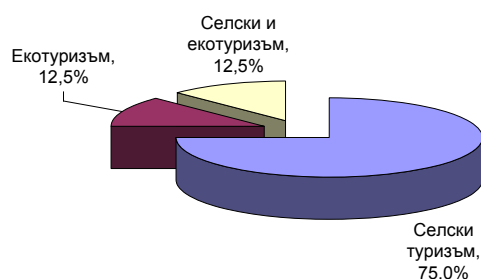
Мултифункционалното използване на земята и произтичащата от това диверсификация на дейностите на регионално ниво е пряк резултат от индивидуалните решения на икономическите и физически субекти. За набиране на необходимата за анализ емпирична информация е използван методът на дълбочинното интервю, методът на полуструктурирано интервю, както и на структурирани интервюта. Данните от проведеното изследване са обработени със SPSS, с помощта на който програмен продукт е изградена и базата данни.

За постигане целите на изследването потенциалните респонденти се групират в три групи - бизнес, местна власт и НПО. В някои от групите се формират подгрупи, които по детайлно представят заинтересованите страни. Водещи като бенефициенти при усвояване на средствата от европейските програми са представителите на бизнеса. В тази група се оформят четири подгрупи - това са земеделски производители; собственици и ползватели на гори; представители на бизнеса, които раз-

нообразяват своята дейност в селското и горско стопанство; представители на туристическия бизнес. Обект на настоящото изследване са бенефициентите развиващи и туристическа дейност.

Резултати и анализ

В анкетното проучване за изследване на мултифункционалното използване на земята, чрез развитие на туристически бизнес, са участвали осем респондента, които осъществяват своя бизнес в сектор „туризъм“. Седем от тях развиват туристически бизнес в областта на селския туризъм, а само един от респондентите, освен селски туризъм развива и екотуризъм. Всички участници предлагат основните туристически услуги – подслон или подслон и храна, с изключение на двама, които са включили в своя туристически продукт разнообразни допълнителни туристически услуги като – велотуризъм, разходка по екопътеки, изпълнение и участие на гостите в традиционни празници, обичай, обреди, представяне на различни народни занаяти и възможност на туриста да възпроизведе сам предмета на съответния занаят (грънчарство, килимарство, кошничарство, кулинарство, езда и др.). Само един от туристическите обекти предлага три различни пакета основни туристически продукта – нощувка и закуска, „еко-почивка“- нощувка, две закуски и две вечери, почивка за пет дни – нощувка, закуска и вечеря. Двама от анкетираните са изградили и предлагат хотелски комплекс, като всеки комплекс включва две селски къщи, ресторант, механа, лятна градина, басейн (за възрастни и детски), барбекю, пещ, чеверме, конферентна зала (фиг. 1).

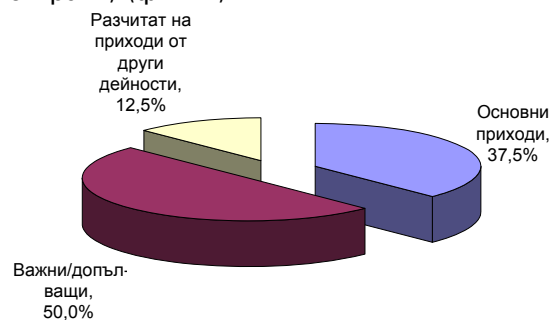

Фиг. 1. Разпределение на респондентите според вида туризъм, който развиват

Респондентите са започнали своя туристически бизнес през периода 1991–2008 го-

дина. Четирима от респондентите са стартирали в туристическия бизнес защото им харесва като идея, желаят да се занимават с тази дейност, да работят и управляват нещо свое, да осъществят своя дългогодишна идея. Други трима от анкетираните са започнали да развиват туристическа дейност като последица от наследяване на стари селски къщи, които са на 150-200 години и се явяват паметник и история на техния род. Само един от участниците е посочил като причина да развива туристически бизнес, като една възможност за връщане на направени в миналото кредити.

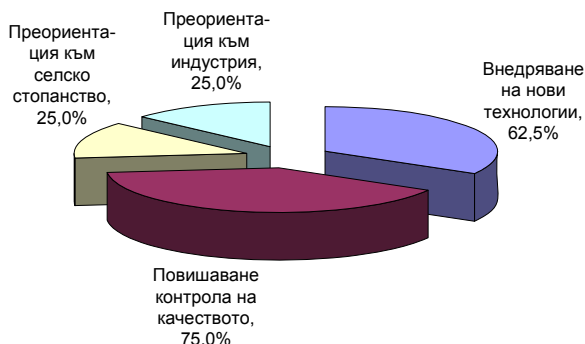
Приходите от туристическата дейност са основни и разчитат главно на тях на трима от респондентите (37,5% от общия брой анкетираните), за четирима (50% от общия брой анкетираните) тези приходи са важни, макар че имат приходи и от друга дейност, и само един от анкетираните разчита преди всичко на приходи от други дейности (12,5% от общия брой анкетираните) (фиг. 2).

Фиг. 2. Разпределение на респондентите според значимостта на приходите от туристическата дейност за техните доходи

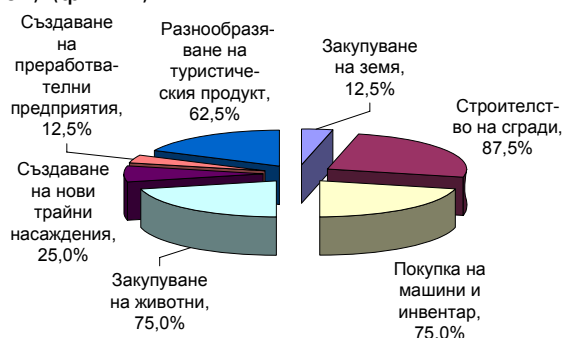
От всички анкетираните, 62,5% са внедрили нова технология, 75% са повишили контрола на качеството, 62,5% са повишили квалификацията на своя персонал, само 25% имат желание за преориентация към развитие на селско стопанство, а други двама участници в анкетата (25%) са готови да се преориентират към развитие на не селскостопански дейности /дребна индустрия, услуги и др./ Всички респонденти са провеждали маркетингови проучвания, а 37,5% /само трима/ от анкетираните са използвали консултантски услуги (фиг. 3). В зависимост от размера на развиваната туристическа дейност, общия брой заети във всяка туристическа фирма на анкетираните варира от 2 до 12 работника. Само три от респондентите наемат сезонни

работници. Във всички фирми в туристическата дейност участват членове на семейството, главно съпруг и съпруга, затова този бизнес може да се определи като „семеен бизнес“.

Фиг. 3. Разпределение на респонденти според провежданите от тях мероприятия

На въпроса „Правили ли сте инвестиции във Вашата фирма през последните пет години?“, един от респондентите е инвестирал в закупуване на земя, седем (87,5% от общия брой на анкетираните) в строителството на сгради, шестима в покупка на машини и инвентар, шестима в закупуване на животни, само двама в създаване на нови трайни насаждения, един в изграждане на преработвателно предприятие (малка мандра за производство на кисело мляко, бяло саламурено сирене и кашкавал), петима от респондентите са инвестирали в разнообразяване на производството и по-точно в развитие на хотелиерство и ресторантьорство (изграждане на ресторант, кафе-сладкарница и малък семеен хотел) (фиг. 4).

Фиг. 4. Разпределение на респондентите според вида на направените през последните 5 години инвестиции

През последните три години състоянието на анкетираните фирми се е променило, както следва: броя на наетите в три от фирмите е намален, в две – без промяна и само в три

има увеличение; обема на производството в три от фирмите е намален, в три без промяна, а в три има увеличение; дълготрайните активи намаляват в две от фирмите, в една – без промяна и в пет има увеличение; производителността в една от фирмите е намалена, в четири без промяна и в три има увеличение; рентабилността на една от фирмите намалява, при пет без промяна и при две има увеличение; пазарният дял е намален само при една фирма, без промяна при пет фирми и се увеличава при две; технологичното обновление на пет от фирмите е без промяна и при три се увеличава. На въпроса доколко е печеливша или губеща фирмата за финансовите 2005/2006, 2006/2007 и 2007/2008 години отговорите на респондентите показват следните резултати – за 2005/2006 г. на печалба са пет фирми и без печалба и без загуба са три фирми, за 2006/2007 г. шест фирми са печеливши и две без печалба и без загуба, за 2007/2008 г. на печалба са пет фирми, две фирми са без печалба и без загуба, и само една фирма е на загуба. Изнесената информация показва, че през тези три финансови години няма голяма промяна във финансовото състояние на фирмите на респондентите развиващи туристически бизнес, но фирмите приключили на загуба през 2007/2008 са повече в сравнение с останалите два финансови периода.

Предвид постигнатите резултати пет от фирмите са взели решение да увеличават легловата база чрез разширяване на съществуващата хотелска база или построяване на нови хотели, ресторанти, кафе-аперативи. Останалите три фирми не предвиждат насочване към друга дейност или разширяване на настоящата, поради липса на финансови средства, преместване в друго населено място или пенсионната възраст на собствениците. Четири от фирмите имат намерения да затворят производствения цикъл (производство, преработване и пласиране), две от фирмите желаят специализация само в една производствена дейност, а останалите две фирми се насочват към съчетаване на няколко вида дейности (напр. производство и туризъм или производство и промишлени дейности, разширяване на асортимента на производството и услугите и др.).

Две от анкетираните фирми са кандидатствали по програма САПАРД през 2004 г. по мярката „Развитие на селски туризъм“ на стой-

ност съответно по 103 хил. евро. Друга фирма е спечелила проект „Зелена къща“ през 2008 г. обявен от Българската асоциация по алтернативен туризъм. Фирмата е получила 1-ва награда, която се изразява в грамота и възможност за безплатна реклама в електронните медии в продължение на три години. Останалите фирми не са кандидатствали по програмите на ЕС и други програми (фиг. 5).

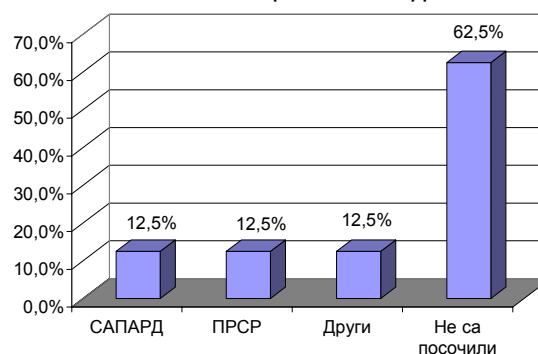
За пет от респондентите, производството, с което се занимават е начин да реализират собствените си идеи (50%). Останалите три от анкетираните са посочили, че за всеки от тях производството, с което се занимават е съответно една от следните три възможности - начин за оцеляване на семейството, средство да спечеля достатъчно пари, въртележка, от която няма измъкване поради направени вече вложения.

На въпроса „Къде бихте желали децата Ви да работят?“ четири от респондентите са отговорили, че желаят децата им да продължат тяхната дейност, двама – да работят в чужбина и останалите двама респонденти, че няма значение къде, важното е да печелят достатъчно.

Като земеделски производител е регистриран един респондент, трима са регистрирани като собственик/съсобственик във фирма, а четирима са регистрирани като управител/зам. управител на фирма – ЕТ или ООД. Регионът на основната дейност на седем от фирмите на респондентите са в близост до малък град, а само една фирма развива своята туристическа дейност в близост до областен център.

Седем от респондентите нямат друга постоянна работа или печеливша дейност и само един от анкетираните, освен с туристически бизнес се занимават и с търговия (магазин за мебели). Предишната работа на респондентите е била най-разнообразна – инженер проектант, счетоводител, компютърен специалист, икономист, данъчен инспектор. Преобладаващата възраст на респондентите е 31-42 години. В тази група попадат шест от общия брой на анкетираните, двама са на 60 и 68 години и само един от респондентите развиващи туристически бизнес е на 26 години. Пет от респондентите са с висше образование и останалите трима са със средно-специално (икономически техникум). Във връзка със сегашната си работа четирима от респондентите не са имали допълнителна ква-

лификация, а останалите четирима имат допълнителна квалификация като са посещавали курсове по хотелиерство и ресторантьорство, туристически бизнес (в Гърция и Германия), управление на хотел и туристически комплекс (в София). Един от анкетираните е участвал в обиколка на различни семейни хотели в България, по програма организирана от Българската асоциация за алтернативен туризъм.

Фиг. 5. Разпределение на респондентите според кандидатстването им за финансиране по програмите на ЕС

От участвалите осем респондента в анкетното проучване, три или 37,5% от анкетираните, развиват туристически бизнес в малък и ограничен мащаб, предлагайки само една единствена основна туристическа услуга – леглова база, други трима от анкетираните предлагат освен леглова база и храна, т.е. развиват дребно хотелиерство и ресторантьорство. Само двама респонденти (25% от общия брой на анкетираните) развиват туристически бизнес в по-големи мащаби, като в своя туристически продукт предлагат освен двете основни туристически услуги и богата гама от допълнителни услуги, анимация, лукс и имат готовност да изпълнят всички желания и прищевки на туриста, избрал техните туристически комплекси.

Заклучение

Според анкетното проучване на този етап на развитие, селският туризъм все още е предимно семеен бизнес, бизнес осигуряващ допълнителни доходи за пенсионерите и доходи за семейството. Анкетното проучване показва, че всеки респондент използва поземлените ресурси, не само за развитие на селскостопанска дейност, производство на земеделски продукти (макар само за собствени нужди), но и като място за живот, място за отдих и забавления, пейзаж, екологични услуги, биоло-

гично разнообразие и др. Тази възможност за мултифункционално използване на поземлените ресурси оказва силно влияние върху живота и развитието на туристическия бизнес

Литература

1. *Оценка на влиянието на политиките на ЕС върху мултифункционалното използване на позем-*

лените ресурси, Отчет по НИД към УНСС с научен ръководител доц. Д. Копева. С. 2008.

2. Пенева М., Копева, Д., Маджарова, Св. *Оценка на влиянието на Европейските политики върху развитието на селските райони*, Международна конференция. Созопол.

3. EUROPEAN COMMISSION. *Safeguarding the multifunctional role of EU agriculture: which instruments?* Info-paper. DG Agriculture. 1999

TOURISM DEVELOPMENT AS A RESULT OF MULTIFUNCTIONAL USE OF LAND RESOURCES

Svetla Madjarova, Diana Kopeva, Mariya Peneva
University of National and World Economy, Sofia, Bulgaria

Abstract

Nowadays rural areas gradually lose their specific character and initial commitment to solely producing agriculture and the economic activities in these populated areas become more and more diverse. On this basis two approaches for the use of space and resources in rural areas are formed – the first is based on producing and supplying of products mainly from the rural and forest economy, and the second – on the pursuit of satisfying the needs of a wider specter of costumers – of the local population as well as of the seasonal tourists. This on the other hand is related to multifunctional use of land resources as a communal wealth and their preservation. Multifunctional use of land resources stimulates the development of activities in the fields of rural and forest economy as well as in the tourist business. The aim of the current paper is to analyze and evaluate the degree in which the development of tourism (ecotourism, rural tourism) is a result of the EU policies on multifunctional use of land resources. This research is part of the project financed by the NID fund at the UNWE – Sofia.